

CZYTANIE ZE ZROZUMIENIEM

Dwudziestolecie międzywojenne

Jerzy Kwiatkowski

1 Na przełom otwierający epokę dwudziestolecia złożyło się wiele czynników. Ale przede wszystkim – sama historia. Wojna, której koleje pozwalały żywić coraz bardziej realną nadzieję na zasadniczą, wymarzoną przemianę w losach polskiego narodu. Klęska wszystkich trzech zaborców; przychylna Polsce sytuacja międzynarodowa; militarne i polityczne przygotowanie społeczeństwa, przygotowanie, które pozwoliło sprawę ująć natychmiast we własne ręce i – uprzedzając traktaty pokojowe – urzeczywistnić owo wielkie marzenie: odzyskanie Niepodległości.

2 Fakt ten, co oczywiste, wstrząsnął głęboko świadomością społeczeństwa. Pamiętnikarze wspominają nastrój tych czasów jako stan euforii: „Były to pierwsze miesiące po wojnie światowej. Świat szalał. Witaliśmy pokój i niepodległość gestami obłędnej radości” – pisał po latach Konrad Winkler¹, jeden z twórców nowej sztuki powojennej. „Przeżywamy epokę nieporównywalną z żadną inną w historii Polski; nic w naszych dziejach nie da się zestawić z faktem zniesienia rozbiorów; tylko raz stopa wieków mija taką chwilę” – pisał, jeszcze w r. 1925 odczuwając ten fakt jako należący do bliskiej współczesności, Tadeusz Peiper, jeden z twórców nowej poezji powojennej.

3 „Witaliśmy pokój i niepodległość”. „Wybuch Polski”, zachłyśnięcie się wolnością zbiegły się przecież z zakończeniem wojny, które dla całego już prawie świata, nie tylko dla Polski, wydawało się otwierać nową epokę. Wojna – do pewnego stopnia zamroziwszy postęp cywilizacji i kultury – przyczyniła się jednak do ich gwałtownego rozwoju tuż po swoim

zakończeniu. Z jednej strony, spowodowała – we własnym interesie – znaczne posunięcie się naprzód techniki, z drugiej – przyniosła jako swój wynik znaczne zdemokratyzowanie się europejskich społeczeństw. Przede wszystkim zaś obaliła stary świat: pompatycznych monarchii, sztywnych podziałów klasowych, pruderyjnych² obyczajów. W r. 1918 Europa – po wojennym koszmarze – zbudziła się w świecie nowym: demokracji parlamentarnych i ruchów rewolucyjnych [...]; pauperyzacji³, ale i demokratyzacji społeczeństw; w świecie, w którym niepomniernie wzrosła rola kobiet (studiujących już teraz masowo, bo i masowo zarabiających na życie), obyczaje znacznie zyskały na swobodzie, zachowanie i stroje ludzi – na naturalności. Postęp techniczny i demokratyzacja spowodowały, że nowoczesne środki komunikacji i masowego przekazu – dalekie jeszcze od pełnego upowszechnienia – zaczęły już jednak wchodzić w skład codzienności (oczywiście w innym stopniu na Zachodzie, w innym w Polsce). Wreszcie zaczęły na szerszą świadomość społeczną oddziaływać rewolucyjnie nowe teorie naukowe: z jednej strony, nowa fizykalna⁴ wizja wszechświata – Einsteina, z drugiej strony, nowa psychologiczna wizja świata wewnętrznego – Freuda.

4 „Najgłębsze przeświadczenie – pisze współczesny nam krytyk – iż z końcem wojny skończył się stary świat i że cała Polska, cała Europa, ba! cała ludzkość wkracza oto w nową epokę” – było udziałem całej niemal ówczesnej polskiej inteligencji, polskiego środowiska literacko-artystycznego. Zwłaszcza – młodego.

1 Konrad Winkler (1882–1962) – malarz, teoretyk, krytyk sztuki, jeden z twórców formizmu

2 pruderyjny – od: pruderyjność, przesadna i udawana wstydlivość

3 pauperyzacja – ubożenie społeczeństwa

4 fizykalny – oparty na fizyce, naukach fizycznych

5. Najdobitniej świadomość przełomu wyraziła się w tekstach z natury rzeczy najbardziej do tego predestynowanych¹: w programach i manifestach literackich. Pierwsza połowa dwudziestolecia jest ich królestwem: nigdy bodaj nie odgrywały one tak wielkiej roli w polskiej literaturze. Programotwórstwo tego okresu było niezwykle obfite: składały się nań już nie tylko poszczególne artykuły, lecz całe książki; było oryginalne; poszukiwało nowych form wyrazu – od dyskursu filozoficznego po ulotkę; urastało do rangi osobnego gatunku, znaczeniem swym i wartością przewyższając niekiedy programowaną przez siebie twórczość literacką.

6. Jego autorami byli najczęściej nie krytycy, lecz pisarze *sensu stricto*²: głównie poeci i dramatopisarze. Wiązało się zazwyczaj z wystąpieniami grupowymi, zapowiadało i wyjaśniało nowe prądy przez grupy te reprezentowane, starało się pozyskać dla nich – perswazją, a czasem i krzykiem – czytelnika. Żadnej bodaj rewolucji literackiej nie poprzedzało tak dokładne słowo wstępne, żadnej też nie towarzyszył tak uparty i cierpliwy autokomentarz. [...]

7. Główne programy powstawały po odzyskaniu niepodległości, chodziło w nich już nie tyle o to, by literatura była wolna, ile o to, w jaki sposób ma z wolności swojej korzystać.

J. Kwiatkowski, *Dwudziestolecie międzywojenne*, Warszawa 2008, s. 7–9.

Zadania

1. Wskaż poprawną odpowiedź.

Jaka relacja zachodzi między dwoma początkowymi akapitami?

- A. Akapity 1. i 2. zawierają treści synonimiczne.
- B. Akapit 2. stanowi rozwinięcie treści zawartych w akapicie 1.
- C. W akapicie 1. zwrócono uwagę na kwestie, które zostały pominięte w akapicie 2.
- D. Akapit 2. zawiera informacje sprzeczne z treścią akapitu 1.

2. Na podstawie 3. akapitu wskaż zmiany, które się dokonały po zakończeniu I wojny światowej w wymienionych sferach. Uzupełnij tabelę.

sfera	zmiany
polityczna	
społeczna	
cywilizacyjna	
naukowa	

3. Uzupełnij podane zdanie. Wybierz właściwe zakończenie.

W 4. akapicie autor zacytował cudzą wypowiedź po to, by:

- A. zaintrygować czytelnika.
- B. wyeksponować ważny aspekt opisywanego zjawiska.

¹ predestynowany – przydatny do czegoś, przeznaczony do czegoś

² *sensu stricto* – łac. 'w ścisłym znaczeniu'

4. Wskaż i nazwij środki stylistyczne podkreślające znaczenie przełomu, o którym mowa w tekście: „[...] z końcem wojny skończył się stary świat i że cała Polska, cała Europa, ba! cała ludzkość wkraczała o to w nową epokę”.
5. Na podstawie akapitów 5.–7. wyjaśnij, na czym polegała wyjątkowość artykułów programowych, które powstawały na początku dwudziestolecia międzywojennego.
6. Ustal, które zdania są prawdziwe, a które – fałszywe.

1.	Przytoczone przez autora cudze wypowiedzi charakteryzują się silnym zabarwieniem emocjonalnym.	P	F
2.	Podany fragment ma cechy tekstu popularnonaukowego.	P	F
3.	Autor podkreśla zależność między literaturą a historią.	P	F
4.	Forma programów i manifestów nie była adekwatna do sytuacji polityczno-histerycznej.	P	F

7. a) Przeanalizuj budowę słowotwórczą złożenia „programotwórstwo”. W tym celu:
 - podaj parafrazę słowotwórczą tego wyrazu,
 - oddziel podstawy słowotwórcze od formantów.
 b) Określ funkcję wyrazu „programotwórstwo” w kontekście 5. akapitu.
8. Przekształć podane wypowiedzenie tak, aby imiesłowy równoważnik zdania zamienić na zdanie podrzędne przydawkowe.

„Wojna – do pewnego stopnia zamroziwszy postęp cywilizacji i kultury – przyczyniła się jednak do ich gwałtownego rozwoju tuż po swoim zakończeniu”.
9. Wskaż poprawną odpowiedź.

Wypowiedzenie: „Fakt ten, co oczywiste, wstrząsnął głęboko świadomością społeczeństwa” zawiera:

 - A. więcej niż jeden okolicznik.
 - B. orzeczenie imienne.
 - C. podmiot logiczny.
 - D. wtrącenie.
10. Określ funkcje znaków interpunkcyjnych występujących w podanych wypowiedzeniach. Uzupełnij tabelę.

znak interpunkcyjny	przykład zastosowania	funkcja
myślnik	„spowodowała – we własnym interesie – znaczne posunięcie się naprzód techniki”	
nawias	„wzrosła rola kobiet (studiujących już teraz masowo, bo i masowo zarabiających na życie)”	
dwukropek	„Jego autorami byli najczęściej nie krytycy, lecz pisarze <i>sensu stricto</i> : głównie poeci i dramatopisarze”.	